

LỜI DẪN

Trong vòng mười năm trở lại đây, tôi có tham gia biên soạn thuật ngữ văn học trong một vài công trình tập thể; có cuốn đã xuất bản, có cuốn vẫn còn chưa ra mắt.

Nhận thấy số mục từ mình biên soạn đã khá nhiều, tôi muốn tập hợp chúng lại thành một cuốn sách riêng. Ý định của tôi, ngay từ đầu đã được nhà nghiên cứu lão thành Đỗ Đức Hiểu cổ vũ.

Cuốn sách này gồm khoảng trên 150 thuật ngữ văn học. Số lượng thuật ngữ ở đây quả là còn xa mới bao quát được toàn bộ các bình diện, các cấp độ, các sắc thái, dù ở mức khái lược, của một loại hiện tượng văn hóa nhân bản đặc sắc và vô cùng phong phú là văn học và các chuyên ngành nghiên cứu nó. Những mục từ đã soạn và đưa vào đây cũng chưa mang tính hệ thống hóa chặt chẽ. Tuy vậy, từng mục từ, dưới một thuật ngữ cụ thể với các hàm nghĩa chứa đựng trong đó, luôn luôn có tính độc lập tương đối. Ở phương diện này, cuốn sách có thể có ích cho sinh viên, giáo viên, giảng viên và nhà nghiên cứu mới vào nghề.

Nội dung các kiến thức trình bày trong các mục từ, nếu có phần nào là kết quả tìm tòi của chính người soạn, cũng ở mức

hết sức ít ỏi. Còn lại, phần chủ yếu là các kiến thức được lựa chọn, biên soạn, biên dịch từ một số sách lý luận, nghiên cứu của các tác giả người Việt hoặc người nước ngoài, bằng tiếng Việt hoặc bằng tiếng Nga, trong số đó đáng kể nhất là các cuốn *Từ điển Bách khoa Văn học* (Moskva, 1987), *Từ điển Mỹ học* (Moskva, 1989)...

Trong ý hướng soạn sách tham khảo, người soạn không cố giữ cân đối về độ dài, về nội dung giữa các mục từ; thuật ngữ nào còn được biết hơi ít, khái niệm nào còn chưa mấy phổ biến nhưng đáng được quan tâm, v.v... – sẽ được người soạn đề cập kỹ lưỡng hơn.

Trong tình hình sách thuật ngữ về văn học còn khá hiếm như hiện nay, hy vọng cuốn sách này sẽ có ích.

Hà Nội, tháng Chạp 1998

LẠI NGUYỄN ÂN

MÃY SUY NGHĨ VỀ 150 THUẬT NGỮ VĂN HỌC CỦA LẠI NGUYÊN ÂN

150 thuật ngữ văn học của Lại Nguyên Ân là một công trình viết công phu và rất bổ ích cho sinh viên, người giảng dạy, người nghiên cứu văn học. Sách viết công phu, đầy tinh thần trách nhiệm; hơn thế, nó cung cấp cho người đọc nhiều kiến thức hiện đại về lý luận văn học, ở nước ta hiện nay còn ít được phổ biến.

Nhiều mục từ được tác giả nghiên cứu những tư liệu, đối chiếu, lựa chọn và biên soạn rất công phu, nhiều khi tác giả bình luận ý kiến này, hay ý kiến khác; có những mục từ phong phú, dài tới hàng chục trang. Phương pháp biên soạn rõ ràng, khoa học; kết cấu mục từ chặt chẽ: định nghĩa, biến diễn của nghĩa qua các thời đại; có những thí dụ, sách thêm sinh động, hấp dẫn (trong các mục từ: *mê hoặc*, *ngoạ du*, *ngoại để trữ tình*, v.v...)

Chẳng hạn, các mục từ: *truyền thuyết*, *truyện cổ tích*, *thần thoại*... cung cấp những hiểu biết phong phú, từ Đông sang Tây, từ cổ đến kim, với những lý thuyết, hình dạng khác nhau. Về các phạm trù mỹ học (*cái đẹp*, *cái hài*, *cái bi*, *cái cao cả*...)

cũng vậy, chứa đựng những yếu tố cơ bản nhất và được trình bày cặn kẽ; so sánh với nhiều sách lý luận ở Việt Nam trước đây, nó đầy đủ hơn, và có thêm những yếu tố mới.

Tóm lại, ưu điểm thứ nhất (công trình nghiêm túc, ý kiến phong phú) bao trùm gần như toàn bộ 150 thuật ngữ.

Ưu điểm thứ hai là sách bao gồm nhiều thuật ngữ văn học hiện đại, cần thiết hiện nay ở nước ta. Đó là các thuật ngữ về ký hiệu học, ký hiệu thẩm mỹ, về cấu trúc, huyền thoại, phương pháp hình thức; một số vấn đề này đã được đề cập trong sách trước đây, nhưng còn sơ lược (có khi không chính xác). Tác phẩm này của Lại Nguyên Ân khoa học hơn, phong phú hơn, xứng đáng được người đọc suy ngẫm, xứng đáng được thầy giáo, cô giáo, người phê bình tìm hiểu và ứng dụng trong bài giảng, trong bài viết của mình. Được như vậy, chất lượng giảng dạy và phê bình văn học sẽ được nâng cao, tránh đường mòn, tránh giẫm chân tại chỗ và có thể hòa đồng vào giảng dạy, phê bình của nhân loại.

Tôi mong công trình này sớm được xuất bản.

15.2.1999

ĐỖ ĐỨC HIẾU

GHI THÊM nhân lần in thứ năm, 2022

Hơn hai chục năm đã qua kể từ lần in đầu, cuốn sách nhỏ này đã được tiếp nhận như sách tham khảo cần thiết cho nhiều bạn đọc khác nhau. Soạn giả từng được bạn bè thông báo là sách bị in nhái, rồi chính soạn giả có lần thấy bản in nhái sách này bày bán công nhiên tại một hội sách... Điều đáng phàn nàn này, ở mặt trái của nó, lại cho thấy cuốn sách vẫn còn nằm trong nhu cầu của không ít bạn đọc.

Lần in thứ năm này giữ đúng văn bản đã được bổ sung sửa chữa qua các lần in trước, đồng thời có thêm một vài mục từ mới. Soạn giả tự mình xem lại bản đánh máy cũ, chỉnh sửa đôi chỗ sơ xuất.

Hà Nội, tháng Tám 2022

L.N.A.

CÁC MỤC TỪ

Anh hùng ca
Ẩn dụ
Bản sắc dân tộc
Bản thảo
Biện pháp nghệ thuật
Bi hài kịch
Bi kịch
Cách điệu hóa
Cái bi
Cái cao cả
Cái đẹp
Cái hài
Carnaval hóa
Cấu trúc tác phẩm văn học
Châm biếm
Chân dung văn học
Chính luận
Chơi chữ
Chú giải
Chủ đề
Chủ nghĩa ấn tượng
Chủ nghĩa biểu hiện
Chủ nghĩa cấu trúc

Chủ nghĩa cổ điển
Chủ nghĩa duy cảm
Chủ nghĩa đa đa
Chủ nghĩa Freud và văn học
Chủ nghĩa hiện đại
Chủ nghĩa hiện sinh
Chủ nghĩa hiện thực
Chủ nghĩa hiện thực mới
Chủ nghĩa hiện thực phê phán
Chủ nghĩa hiện thực xã hội chủ nghĩa
Chủ nghĩa lãng mạn
Chủ nghĩa lãng mạn mới
Chủ nghĩa siêu thực
Chủ nghĩa tiên phong
Chủ nghĩa tự nhiên
Chủ nghĩa tượng trưng
Chủ nghĩa vị lai
Cốt truyện
Dân tộc và quốc tế
Dịch thuật văn học
Dòng ý thức
Đa nghĩa
Đa ngữ
Đề tài
Độc thoại
Độc thoại nội tâm
Đối thoại
Đối thoại và độc thoại

Hài hước
Hài kịch
Hình thức, nội dung
Hình tượng nghệ thuật
Hình tượng tác giả
Hình tượng văn học
Hoán dụ
Hồi ký
Huyền thoại hóa
Hư cấu nghệ thuật
Kết cấu
Kịch
Kịch phi lý
Khinh từ
Khuyh hướng, trào lưu văn học
Ký
Ký hiệu học
Ký hiệu thẩm mỹ
Lạ hóa
Liên hệ và ảnh hưởng văn học
Loại thể văn học
Lộng ngữ
Lý luận văn học
Lý thuyết thông tin
Lý thuyết trò chơi
Lý tưởng hóa
Mẫu gốc
Mê hoặc
Mĩ mai

Mô-típ
Mỹ học
“Nghệ thuật vị nghệ thuật”
Nghịch dị
Nghịch lý
Nghiên cứu chức năng-lich sử
Nghiên cứu so sánh-lich sử
Nghiên cứu văn học
Ngoa dụ
Ngoại đề trữ tình
Ngôn ngữ
Ngôn ngữ nhân tạo
Ngôn ngữ văn học
Ngôn từ nghệ thuật
Ngụ ngôn
Nguyên hợp
Nguyên mẫu
Ngữ văn học
Nhã ngữ
Nhại
Nhân cách hóa
Nhân vật văn học
Nhân vật trữ tình
Nhật ký
Phản nhân vật
Phân tâm học trong nghiên cứu văn học
Phê bình văn học
Phong cách ngôn ngữ

Phong cách trong văn học
Phúng dụ
Phức điệu
Phương pháp hình thức
Phương pháp sáng tác
Phương pháp tiểu sử
Phương pháp xã hội học
Quan hệ thẩm mỹ
Quy phạm nghệ thuật
Quyền tác giả
So sánh
Sử thi
Tác giả văn học
Tác phẩm văn học
Thanh lọc
Thần thoại
Thi học cấu trúc
Thi học, thi pháp
Thông tin thẩm mỹ
Thơ và Văn xuôi
Thời gian và không gian nghệ thuật
Thuyết di trú
Tiếp nhận thẩm mỹ
Tiểu thuyết
Tính cách
Tính minh họa
Trần thuật
Truyền thống và cách tân
Truyền thuyết